

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรน้ำมันมะรุมของกลุ่มสมุนไพรเขตบางบอน
ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสู่ตลาดประชารัฐ
Knowledge Management of Local Intellectual Knowledge in Herbal Product
Processing of Moringa Seed Oil at Herbal Community of Bangbon,
According to the Sufficiency Economy Philosophy towards Pracharat Market

ณรงค์ โพธิ์พุกขานันท์¹ และ วริศรา ยงยิ่งประเสริฐ²

Narong Phophueksan¹ and Walisara Yongyingprasert²

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร¹

Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon, Thailand¹

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร²

Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon, Thailand²

E-mail: narong.p@rmutp.ac.th¹, warisara.y@rmutp.ac.th²

Received June 12, 2023; Revised September 5, 2023; Accepted September 15, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทและศักยภาพการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสมุนไพรบางบอน ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสู่ตลาดประชารัฐ 2) ศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรน้ำมันมะรุมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสมุนไพรบางบอนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสู่ตลาดประชารัฐ และ 3) สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ตลาดประชารัฐตามนโยบายของรัฐบาล การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตบางบอน กรุงเทพมหานคร วิธีการศึกษาใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 70 คน ได้มาโดยการกำหนดจากการสุ่มแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรมะรุม นำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์โดยสถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรมะรุม โดยภาพรวมเป็นการจัดการความรู้ตามระบบอุปถัมภ์ เมื่อแยกเป็นรายด้าน พบว่า การจัดการความรู้ด้านความเชื่อใน

ครอบครัว มากที่สุด ส่วนรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร โดยภาพรวม พบว่า รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง มากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่บุตรหลาน มากที่สุด ส่วนด้านสร้างความเข้มแข็งในชุมชนจากผลิตภัณฑ์น้ำมันมะรุมสู่ตลาดประชารัฐตามนโยบายของรัฐบาล โดยภาพรวม พบว่า ประชาชนผลิตภัณฑ์น้ำมันมะรุมสู่ตลาดประชารัฐ อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ผลิตภัณฑ์น้ำมันมะรุมสู่ตลาดประชารัฐในรูปแบบดิจิทัล อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การจัดการความรู้; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; มะรุม

Abstract

These research objectives were: 1. to study the context and potential product development obtained from the local wisdom community in Bang Bon Herbal Group according to the royal initiatives of sufficiency economy for the Pracharat market project; 2. to investigate the development pattern of herbal products made from Moringa oil in Bang Bon Herbal Group according to the royal initiatives of sufficiency economy for the Pracharat market; and 3. to strengthen the community in converting community products of Moringa oil to the Pracharat market in response. The methods used in this study were quantitative and qualitative. The sample groups in the study were people living in Bang Bon district, Bangkok. The overall sample consisted of 70 participants obtained from convenient sampling. The instrument used in this study was a questionnaire concerning the local wisdom and knowledge management of Moringa herbs. Descriptive statistics, such as percentage, average, and standard deviation, were used to analyze the data. The results showed that knowledge management in the local wisdom of Moringa herbs was managed based on the patronage system. When categorizing the types of knowledge management, the results reported the highest knowledge management obtained from family beliefs. The pattern of product development made from Moringa herbs was most frequently transferred from one generation to another. When considering other items, mostly the local wisdom knowledge was transferred to their children. In addition to strengthening the community by introducing Moringa oil products to the Pracharat market, the results showed that people produced Moringa oil products at a moderate level on the online platform at the highest level.

Keywords: Knowledge Management; Local Wisdom; Moringa

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยที่ยั่งยืนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมตามกรอบแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ เป็นรูปแบบของการพัฒนาที่สนองความต้องการของประชาชน ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540–2544) ประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นอย่างมาก จึงเป็นจุดเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการวางแผนการพัฒนาใหม่ที่เน้น “ให้คนเป็นศูนย์กลางหรือเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา” เพราะคนเท่านั้นที่เป็นปัจจัยชี้ขาด ถึงความสำเร็จของการพัฒนาทุกเรื่อง โดยการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยทำให้คนมีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้น กระบวนทัศน์การพัฒนาแนวใหม่นี้มีพื้นฐานมาจากแนวทางการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 โดยมีพระดำรัสพระราชทานข้อคิดแก่พลสกนิกรชาวไทย เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนพรรษา 4 ธันวาคม 2540 ดังนี้ “การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่าอุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง ...ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่าง ๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัยจริงอาจล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนที่เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียงเลยรู้สึกว่ามันห่วยๆ แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ ที่ว่าผลิตให้พอเพียงได้...ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไป ทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แค่ครึ่งก็ไม่ต้อง.. อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็สามารถอยู่ได้ การแก้ไขอาจจะต้องใช้เวลาไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนก็ใจร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็สามารถที่จะแก้ไขได้...” (Office of the Royal Development Projects Board (ORDPB), 2013)

ในปัจจุบันการบูรณาการแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนเป็นอย่างดี ทั้งในชนบทและกรุงเทพมหานคร ด้วยเหตุนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545–2549) และฉบับที่ 10 (2550–2554) จึงได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาและบริหารประเทศต่อเนื่องมาเป็นลำดับ มุ่งเน้นให้ประเทศสามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงในกระแสโลกาภิวัตน์ ผลการพัฒนาประเทศตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และนำพาประเทศรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม อาทิ วิกฤตต้มยำกุ้ง สึนามิ และวิกฤตเศรษฐกิจโลก นอกจากนี้เศรษฐกิจพอเพียงจะมีประโยชน์ต่อประเทศไทย ทั้งยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาในต่างประเทศ การประยุกต์นำหลักปรัชญาเพื่อนำไปพัฒนาประเทศในต่างประเทศเหล่านั้น ประเทศไทยได้เป็น

ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนผ่านทางสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (Jitakamthai, 2007) ปรากฏการณ์ที่ประจักษ์แก่ใจนี้ ส่งผลให้ผู้คนในสังคมไทยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาสู่ทางปฏิบัติมากขึ้น สืบเนื่องมาจากกรณีศึกษาที่ทรงคุณค่าในครั้งที่ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 เศรษฐกิจทุนนิยม อันได้แก่ธุรกิจการค้า การเงิน การลงทุน และอุตสาหกรรมล้วนประสบภาวะล้มละลาย ปิดกิจการ ปลดคนงาน แต่ในภาคเกษตรกรรมกลับได้รับผลกระทบค่อนข้างน้อย เกษตรกรที่เน้นความพออยู่พอกินในการดำเนินชีวิต ในเชิงพื้นที่ทางการเกษตรสามารถอยู่รอดปลอดภัยโดยไม่ได้รับผลกระทบแต่อย่างใด กรณีดังกล่าวจึงนำมาซึ่งความสนใจศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากบุคคลและชุมชนที่ถือเป็นต้นแบบการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหาเชิงพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับสมุนไพร พบว่า มีการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อรักษาสุขภาพ มีบางพื้นที่เท่านั้น เพราะกรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและพื้นที่อยู่อาศัยมากกว่าเกษตรกรรม สำหรับเขตบางบอน กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ติดกับจังหวัดสมุทรสาคร ยังมีพื้นที่เกษตรกรรม ทำสวน ทำไร่ พืชสมุนไพรเพื่อรักษาสุขภาพโดยเฉพาะพืชมะรุม มีการปลูกหลายครัวเรือนจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มหมอชาวบ้าน และนำพืชสมุนไพรมะรุมมาแปรรูปเพื่อสุขภาพ โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการแปรรูปสมุนไพรมะรุมเพื่อสุขภาพยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากใบมะรุมของกลุ่มชุมชนสมุนไพรบางบอน กรุงเทพมหานคร เพื่อพัฒนารูปแบบการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่ามีการดำเนินการอย่างไร ส่งเสริมอาชีพ สร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างไร จึงสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากมะรุมและพืชสมุนไพรต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้และพัฒนารูปแบบจนประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ช่องทางจัดจำหน่ายสู่ตลาดประชารัฐ ตามนโยบายของรัฐบาลต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสมุนไพรบางบอน กรุงเทพมหานครตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสู่ตลาดประชารัฐ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรน้ำมันมะรุมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสมุนไพรบางบอนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสู่ตลาดประชารัฐ
3. เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ตลาดประชารัฐตามนโยบายของรัฐบาล

การทบทวนวรรณกรรม

จากการสืบค้นเอกสาร บทความ งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ มีแนวคิดทฤษฎี ดังนี้

ทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาด หรือทฤษฎี 4P คือกลุ่มของเครื่องมือทางการตลาด ที่นำมาใช้ร่วมกัน และใช้อย่างสอดคล้องเพื่อบรรลุเป้าหมายทางการตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าให้สินค้า ผลิตภัณฑ์หรือบริการ ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก (4P) คือ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) จากการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ปัจจัยส่วนประสมการตลาด (4P's) ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมาย Sangsuwan et al. (2009) อธิบายแนวคิดของ Philip Kotler ว่า กลยุทธ์การตลาดสำหรับธุรกิจบริการ (Marketing Mix 7P's) ว่าเป็นเครื่องมือในการจำหน่ายบริการผู้ประกอบการต้องพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เรียกว่าส่วนประสมการตลาด บริการที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกของผู้บริโภค โดยแบ่งออกได้ดังนี้ 1. ผลิตภัณฑ์ (Products) ที่ต้องมีคุณภาพและรูปแบบดีไซน์ตรงตามความต้องการของลูกค้า หรือสินค้าหรือบริการที่บุคคลและองค์กรซื้อไปเพื่อใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าอื่น ๆ หรือในแนวทางการประกอบธุรกิจ หรือหมายถึงสินค้าหรือบริการที่ผู้ซื้อสินค้าหรือบริการที่ผู้ซื้อไปเพื่อใช้ในการผลิต การให้บริการ หรือดำเนินงานของกิจการ (Iranoppaiboon, 2021) หรือแม้ผลิตภัณฑ์จะเป็นองค์ประกอบตัวเดียวในส่วนประสมของการตลาดก็ตาม แต่เป็นตัวสำคัญที่มีรายละเอียดที่จะต้องพิจารณาอีกมากมาย 2. ราคา (Price) ต้องเหมาะสมกับตำแหน่งทางการแข่งขันของสินค้าและสร้างกำไรในอัตราที่เหมาะสมสู่กิจการ หรือจำนวนเงินที่ถูกเรียกเก็บเป็นค่าสินค้าหรือบริการหรือผลรวมของมูลค่าที่ผู้ซื้อทำการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์จากการมีหรือการใช้ผลิตภัณฑ์สินค้าหรือบริการหรือนโยบายการตั้งราคา (Pricing Policies) (Iranoppaiboon, 2021) 3. ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) เน้นช่องทางการกระจายสินค้าที่ครอบคลุมและทั่วถึง สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมายทุกส่วนได้เป็นอย่างดีหรือเป็นช่องทางการจัดจำหน่ายเป็นเส้นทางเคลื่อนย้ายจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคหรือลูกค้า ซึ่งอาจผ่านคนกลางหรือไม่ผ่านก็ได้ ในช่องทางการจัดจำหน่ายประกอบด้วย ผู้ผลิต ผู้บริโภค หรือผู้ใช้ทางอุตสาหกรรม (Industrial User) หรือลูกค้าทางอุตสาหกรรม (Industrial Consumer) และคนกลาง (Middleman) โลจิสติกส์ทางการตลาด เป็นการวางแผนการปฏิบัติตามแผนและการควบคุมการเคลื่อนย้ายสินค้าจากจุดเริ่มต้นไปยังจุดที่ต้องการ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าโดยมุ่งผลกำไร (Iranoppaiboon, 2021) หรือกลยุทธ์ทางการตลาดในการทำให้มีผลิตภัณฑ์ไว้พร้อมจำหน่าย สามารถก่ออิทธิพลต่อการพบผลิตภัณฑ์ แน่นนอนว่าสินค้าที่มีจำหน่ายแพร่หลายและง่ายที่จะซื้อจะทำให้ผู้บริโภคนำไปประเมินประเภทของช่องทางที่น่าเสนออีกอาจก่ออิทธิพลต่อการรับรู้ภาพพจน์ของผลิตภัณฑ์ (Charoensook, 2004) 4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion) ที่เน้นทั้งการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการขายและการตลาดโดยตรง ซึ่งสามารถเรียกว่า 4P ซึ่งนำไปสู่การได้ครอบครองส่วนแบ่งทางการตลาดที่เพิ่มขึ้นตามเป้าหมายของกิจการนั่นเอง ระดับที่สองคือการตลาดที่มุ่งเน้นทางด้านของการสร้างประสบการณ์

ที่ตีหน้าประทับใจให้กับลูกค้าซึ่งรู้จักกันในชื่อว่าการตลาดเชิงประสบการณ์ (Experiential Marketing) ซึ่งหากสามารถสร้างประสบการณ์ในการใช้สินค้า หรือบริการที่ดีต่อลูกค้าเป้าหมายแล้ว ก็จะนำไปสู่การสร้าง ความผูกพันทางอารมณ์ที่แนบแน่น (Emotional Attachment) ต่อผู้บริโภคแบบสนิทแนบแน่น โดยผลลัพธ์ที่คาดหวังจากกิจการในการดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดระดับที่สองนี้ คือกิจการสามารถมีส่วนแบ่งการตลาดในจิตใจของลูกค้าสูงขึ้น (Share of Heart) เมื่อเทียบกับคู่แข่งชั้น (Iranoppaiboon, 2021) จากแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่าทฤษฎี 4P หรือส่วนประสมการตลาด หมายถึง เครื่องมือทางการตลาดที่สามารถควบคุมการทำธุรกิจต้องมีการกำหนด ส่วนประสมการตลาดที่เหมาะสมเพื่อใช้เป็นแนวทางการวางแผนทางการตลาด

มะรุ้ม อีกหนึ่งความมหัศจรรย์ของสมุนไพรไทย ที่ได้รับการยกย่องว่ามีสรรพคุณมากมาย มะรุ้มเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ทรงต้นโปร่ง ใบคล้ายกับใบมะขาม ออกเรียงแบบสลับกัน ผิวใบสีเขียว ด้านล่างสีจะอ่อนกว่าด้านบน ดอกออกเป็นช่อสีขาว กลีบดอกมี 5 กลีบ ผลหรือฝักมีความยาว 20-50 เซนติเมตร ลักษณะเหมือนไม้ติ๊กลอง เปลือกผล หรือฝักเป็นสีเขียวมีส่วนคอด และส่วนมนเป็นระยะตามความยาวของฝัก ฝักแก่ผิวเปลือกเป็นสีน้ำตาล เมล็ดมีเยื่อหุ้มกลมเป็นสีน้ำตาล มีขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร พืชมะรุ้ม เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน ที่มีประโยชน์มากมาย สามารถแปรรูปสมุนไพรมะรุ้มได้หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ยารักษาโรค และด้านอุตสาหกรรม เป็นต้น

สรรพคุณทางยาของมะรุ้ม ในทางการแพทย์จะช่วยให้ควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดในผู้ป่วยเบาหวาน ควบคุมภาวะความดันโลหิตสูง ช่วยเพิ่มและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ร่างกาย ราก มีรสเผ็ด หวาน ขม แก้อาการบวม บำรุงโลหิต เปลือกจากลำต้น มีรสร้อน นำมาสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่ผ้าห่อ ทำเป็นลูกประคบหนึ่งให้ร้อนนำมาใช้ประคบ แก้อาการปวดหลัง ปวดตามข้อได้เป็นอย่างดี รับประทานเป็นยาขับลมในลำไส้ ทำให้ผายหรือเรอคุณธาตุอ่อน ๆ (ตัดต้นลมดีมาก) แพทย์ตามชนบท จะใช้เปลือกมะรุ้มสด ๆ ตำบดพอแตก ๆ อมไว้ข้างแก้ม แล้วรับประทานสุราจะรู้สึกลิ้มเมา กระพี้มะรุ้ม แก้อาการคันนิบาดเพื่อลม ใบมะรุ้ม ช่วยแก้เลือดออกตามไรฟัน แก้อักเสบ ใบสดมีฤทธิ์เป็นยาระบายอ่อน ๆ มีแคลเซียม วิตามินซี แร่ธาตุและสารต้านอนุมูลอิสระสูงมาก นอกจากนี้ยังมีการค้นพบว่าใบมะรุ้มมีโปรตีนสูงกว่านมสด 2 เท่า การกินใบมะรุ้มตามชนบทของประเทศกำลังพัฒนาและประเทศโลกที่ 3 เป็นการเพิ่มโปรตีนคุณภาพสูงราคาถูกให้กับอาหารพื้นบ้าน

ดอก ช่วยบำรุงร่างกาย ขับปัสสาวะ ขับน้ำตา ใช้ตำทำน้ำชาดื่มช่วยให้นอนหลับสบาย ฝักมะรุ้ม รสหวาน แก้อาการท้องอืด

เมล็ดมะรุ้ม นำมาแปรรูปสกัดน้ำมันตามภูมิปัญญาท้องถิ่นโบราณ สามารถใช้เป็นยารักษาโรคต่าง ๆ ได้ รักษาโรคปวดตามข้อ ปวดเมื่อย ปวดหัว โรคเกาต์ รักษาโรคภูมิแพ้ และรักษาโรคผิวหนัง แก้อาการคัน ใช้แทนยารักษาผิวให้ชุ่มชื้น รักษาโรคคันที่เกิดจากเชื้อรา เป็นต้น

เนื้อในเมล็ดมะรุม ใช้แก้อาเจียนได้ การรับประทานเนื้อในเมล็ด เป็นประจำสามารถเพิ่มภูมิคุ้มกันให้ร่างกายได้

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินชีวิตไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ความพอเพียงสามารถนำมาบูรณาการ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคง ได้เป็นอย่างดี

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ อาจจะขยายความได้ว่า เป็นการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนไทยใช้อย่างพอประมาณตนเดินทางสายกลาง มีความพอดี และพอเพียงกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน จนถึงระดับรัฐ โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของสิ่งสำคัญต้องรู้จักการพึ่งพาตนเอง โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและรู้จักการนำทรัพยากรที่เรามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น รู้จักการนำปัจจัยพื้นฐานมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขความสบาย และพอเพียงกับตนเอง

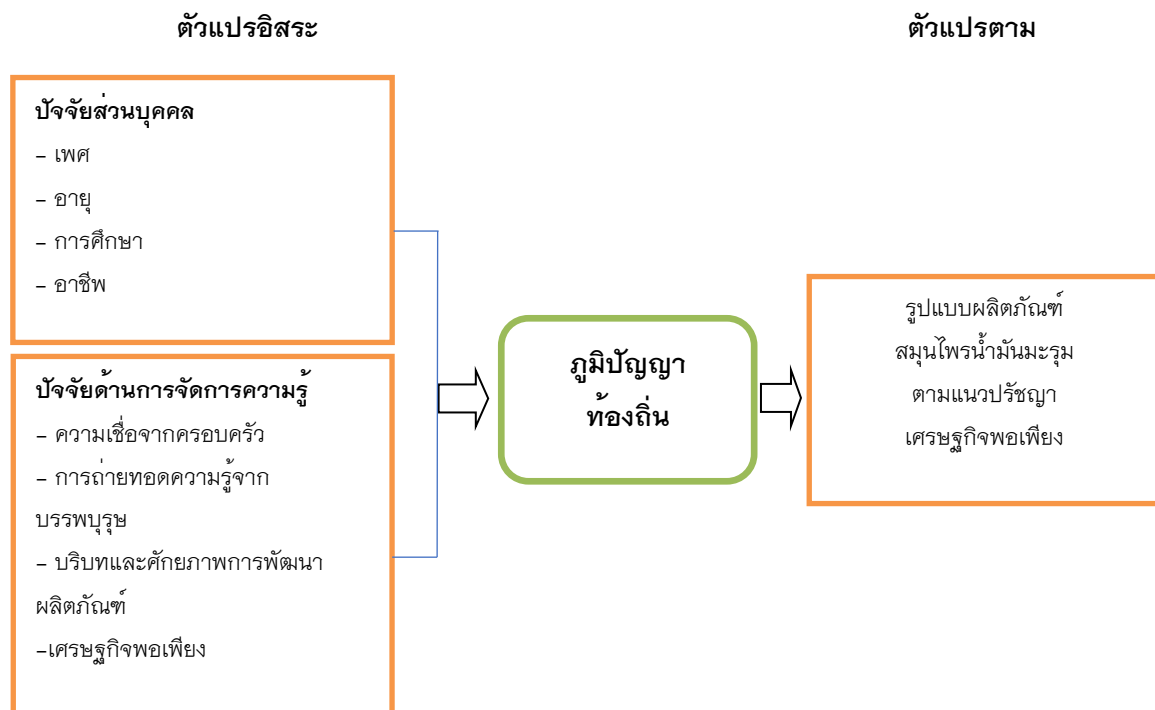
สมุนไพรพืชเศรษฐกิจ สมุนไพรไทยเป็นพืชเศรษฐกิจหลักทางรอดของเศรษฐกิจไทย เพราะเป็นเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัตถุที่มีอยู่แล้วในประเทศไทย และเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของคนไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้ตลาดสมุนไพรไทยเติบโตอย่างรวดเร็ว กลายเป็นโอกาสของสมุนไพรไทยหลาย ๆ ชนิด (Royal Thai Army Radio and Television, TV5 HD., 2021) ไม่ว่าจะเป็นฟ้าทะลายโจร กระชาย เนื่องจากพบว่ามีฤทธิ์ต้านไวรัสโควิด-19 ได้ดี รวมถึงแผนการรักษาสุขภาพของคนรุ่นใหม่ที่นิยมใช้สมุนไพรประกอบกับนโยบายในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรของรัฐบาล ที่ส่งเสริมให้ประชาชนหันมาใส่ใจดูแลสุขภาพมากขึ้น นอกจากจะใช้เป็นยา พืชสมุนไพรหลายชนิดยังใช้ประโยชน์เป็นอาหารเป็นเครื่องดื่มใช้เป็นอาหารเสริมเป็นส่วนประกอบในเครื่องสำอาง ใช้แต่งกลิ่นแต่งสีอาหารและยาตลอดจนใช้เป็นยาฆ่าแมลงอีกด้วยในทางตรงกันข้ามมีสมุนไพรจำนวนไม่น้อยที่มีพิษ ถ้าใช้ไม่ถูกวิธีหรือใช้เกินขนาดจะ

มีพิษถึงตายได้ ดังนั้นการใช้สมุนไพรจึงควรใช้ด้วยความระมัดระวังและใช้อย่างถูกต้อง (Department of Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, 2013)

กล่าวโดยสรุป การดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตอย่างพอเพียงพอประมาณ เดินทางสายกลาง มีความพอดีและพอเพียง มีเหตุผลรู้จักการนำปัจจัยพื้นฐานมาใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น รู้ว่าพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ ได้แก่ มะรุม ชিং ขมิ้น รากจืดและฟาทะลายโจร เป็นต้น และพืชสมุนไพรอื่น ๆ สามารถนำมาแปรรูปเป็นยารักษาโรคได้ตามภูมิปัญญาไทยได้ แปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรเชิงพาณิชย์ สร้างรายได้ให้กับครอบครัว ชุมชน ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิด ทฤษฎีของ Pringpuangkaew (1995) ประกอบด้วย การแพทย์พื้นบ้านจะเริ่มจากในบ้าน ในครอบครัว และการแพทย์พื้นบ้านของไทยมาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและรูปแบบของผลิตภัณฑ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการการวิจัยมาผสมผสานกับแนวคิดของการบูรณาการเพื่อใช้ในการค้นหาข้อเท็จจริงหรือองค์ความรู้ด้านสมุนไพรมะรุม การบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ ตลอดจนการจัดความรู้ให้เป็นระบบดังนี้

การออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษาและรวบรวมข้อมูล เป็นเชิงศึกษาเอกสาร (Documentary Study) และหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากตำราयाสมนไพร การประมวลและกลั่นกรองความรู้เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ หมอพื้นบ้านที่รักษาโรคโดยใช้พืชสมุนไพร ในเขตบางบอน กรุงเทพมหานคร จำนวน 70 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ หมอชาวบ้าน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่องคือมีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพ จากนั้นศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา สร้างเครื่องมือแบบสอบถามจากการสังเคราะห์ รวมทั้งตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยโดยการทดสอบหา ค่าความเที่ยงตรง (Validity) และการทดสอบหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ด้วยการนำแบบสอบถามไปทดสอบกับกลุ่มประชากรแต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ และการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่าง โดยมอบให้ประธานวิสาหกิจชุมชน กรรมการวิสาหกิจชุมชน และผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง หากกลุ่มตัวอย่างไม่สามารถอ่านเขียนได้ ผู้วิจัยจะอำนวยความสะดวกโดยการอ่านแบบสอบถามให้ กลุ่มตัวอย่างตอบ ได้แบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน 70 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 92.5 ของแบบสอบถามทั้งหมดที่แจกไป จากนั้นผู้วิจัยตรวจสอบและคัดเลือกแบบสอบถามฉบับที่สมบูรณ์ เพื่อนำไปวิเคราะห์ผลตามลำดับ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการทางสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ การจัดการความรู้ และแนวทางการพัฒนา การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรน้ำมันมะรุมเพื่อสุขภาพ จากนั้น จึงสรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาเชิงปริมาณ นำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ อธิบายตามตาราง และแนวคิดแรงจูงใจในการเรียนรู้สมุนไพร เพื่อใช้รักษาตนเอง ครอบครัว และช่องทางจำหน่าย ตลอดจนเห็นคุณค่าและเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ลงพื้นที่ภาคสนาม (Field Study) สัมภาษณ์ บันทึกข้อมูล ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นต้น

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรบางบอน โดยมีหมอฟันบ้าน (ในบริบทของหมอชาวบ้านที่ช่วยเหลือชาวบ้าน) ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านสมุนไพรแพทย์แผนไทย และมีประสบการณ์ในการนำองค์ความรู้ด้านสมุนไพรมาช่วยเหลือประชาชน กลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ได้จากการเลือกแบบสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ การสัมภาษณ์ สร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์จากการสังเคราะห์ และพัฒนาข้อคำถามจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ จากเอกสาร งานวิจัย การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนสังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่ในการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการแปรรูปผลิตภัณฑ์มะรุมเพื่อสุขภาพร่วมกัน

4. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อเสริมการวิจัยเชิงปริมาณให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยดำเนินการภายหลังจากที่ได้ข้อมูลเชิงปริมาณมาแล้ว ทำการวิเคราะห์แนวคิดจากหมอฟันบ้านที่มีภูมิปัญญาการรักษาแบบพื้นบ้านโดยใช้สมุนไพร คือแนวคิด ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ แนวคิดแรงจูงใจในการเรียนรู้สมุนไพร เพื่อใช้รักษาตนเอง ครอบครัวและช่องทางจำหน่าย ตลอดจนเห็นคุณค่าและเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และผลการปฏิบัติงานครั้งนี้ สามารถจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคลองบางบอน ต่อยอดเชิงพาณิชย์ต่อไป

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ลงพื้นที่ในเขตบางบอน กรุงเทพมหานคร เพื่อรวบรวมข้อมูลและนัดประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้การนำผลการศึกษามาเผยแพร่ให้เป็นรูปธรรม ผลิตภัณฑ์สมุนไพรมะรุมเพื่อสุขภาพ โดยดำเนินการจดเครื่องหมายการค้าและต่อยอดเชิงพาณิชย์ของกลุ่มสมุนไพรบางบอน กรุงเทพมหานคร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับประเทศได้รับทราบต่อไป

ผลการวิจัย

สรุปผลโดยรวม พบว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรมะรุม ของประชาชนในเขตบางบอน กรุงเทพมหานคร เป็นการจัดการความรู้ตามระบบอุปถัมภ์ ความเชื่อในครอบครัว เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง เพื่อให้สืบทอดสมบัติอันล้ำค่าด้านภูมิปัญญาและความรู้ที่ตนเองศึกษามา เป็นการให้ปัญญาแก่บุตรหลาน โดยภาพรวม การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับปานกลาง

1. ข้อมูลทั่วไป พบว่า หมอพื้นบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด มีจำนวน 70 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 39 คน รองลงมา เป็นเพศชาย จำนวน 31 คน อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 37 คน การศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่ามากที่สุด จำนวน 52 คน และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น แม่บ้าน รับจ้างทั่วไป มากที่สุด จำนวน 23 คน

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา และอาชีพ (n = 70)

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (n)	ร้อยละ (%)
เพศ		
ชาย	31	4.28
หญิง	39	55.72
อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	2	2.86
31-40 ปี	3	4.28
41-50 ปี	10	14.29
51-60 ปี	18	25.71
มากกว่า 60 ปี	37	52.86
การศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	14	20.00
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	52	74.28
สูงกว่าปริญญาตรี	4	5.71
อาชีพหลัก		
รับจ้างทั่วไป	16	22.85
ค้าขาย	21	30.00
หมอชาวบ้าน	10	14.29
อื่น ๆ (แม่บ้าน/รับจ้างทั่วไป)	23	32.86
รวม	70	100

2. ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาบริบทและศักยภาพการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสมุนไพรบางบอน กรุงเทพมหานคร ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสู่ตลาดประชารัฐ ดังนี้ จากการสำรวจ พบว่า หมอชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ปลูกพืชสมุนไพรจำนวน 70 ครั้วเรือน ครั้วเรือนละ 1-2 ต้น เหตุผลที่ปลูกสมุนไพร เพราะมีสรรพคุณในการรักษาโรค ไม่ได้ปลูกเพื่อการค้า เช่น มีสารต้านอนุมูลอิสระ ช่วยให้ผิวพรรณเปล่งปลั่ง สดใส เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน แก่ร่างกาย ลดไขมันและคอเลสเตอรอล รักษาโรคโลหิตจาง บำรุงหัวใจ ลดน้ำตาลในเลือด ช่วยลดไข้ แก้หวัด และบรรเทาอาการไอ รองลงมา คือ ครั้วเรือนที่ปลูกพืชสมุนไพรประเภทนำมาทำอาหาร ได้แก่ ตะไคร้ มะกรูด ขิง ข่า กระชาย เป็นต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านโดยใช้สมุนไพรรักษาโรค เช่น แก้ไข้ ความดันสูง เบาหวาน บำรุงร่างกาย บำรุงหัวใจ และรักษาโรคร่วมกับ

การนวดแผนไทย ใช้ลูกประคบสมุนไพร รักษาโรคร่วมกับการใช้คาถาอาคม และยาหมอมแพทย์แผนปัจจุบันและใช้พิธีกรรม

3. ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรส่วนใหญ่มีความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาแปรรูปน้ำมันมะรุมชนิดกลิ่น ใช้เพื่อการรักษาโรคในครัวเรือน โดยใช้หลายรูปแบบจากองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น รูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นของที่ระลึก เน้นการออกแบบสวยงาม รูปแบบเพื่อการรักษาสุขภาพ ไม่เน้นความสวยงาม แต่เน้นสรรพคุณในการรักษา เป็นต้น

4. ผลการวิจัย พบว่า มีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ตลาดประชารัฐ ตามนโยบายของรัฐบาลต่อยอดเชิงพาณิชย์ ได้แก่ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร นำสมุนไพรน้ำมันมะรุม ออกแบบผลิตภัณฑ์ เครื่องหมายการค้าพร้อมจัดจำหน่ายในชุมชนทำให้ชุมชนมีรายได้ หรือเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชน จำหน่ายและแลกเปลี่ยนเรียนรู้สมุนไพรชนิดอื่น ๆ ในชุมชนเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน และผลงานวิจัยสามารถขยายผลการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรมะรุม นอกจากสามารถนำมาแปรรูปน้ำมันมะรุมเพื่อสุขภาพแล้ว สามารถแปรรูปเป็นเมนูอาหารจากมะรุม ประกอบอาหารได้อย่างหลากหลายเมนู ทำให้ผลผลิตมีรูปแบบผลิตภัณฑ์และมีช่องทางการจัดจำหน่ายมากขึ้นเป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า ตลอดจนขยายผลไปยังภาคอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลของการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการนำผลการวิจัยที่ค้นพบข้อเท็จจริงแล้วนำอธิบายผลที่สนับสนุนสอดคล้องกับผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ผลการศึกษาบริบทและศักยภาพการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสมุนไพรบางบอน กรุงเทพมหานคร ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสู่ตลาดประชารัฐ (สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1) ดังนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน โดยใช้สมุนไพรรักษาโรคอย่างเดี่ยว เช่น แก้อาการ ความดันสูง เบาหวาน บำรุงร่างกาย บำรุงหัวใจ รักษาโรคร่วมกับการนวดแผนไทย ใช้ลูกประคบสมุนไพร และรักษาโรคร่วมกับการใช้คาถาอาคม และยาหมอมแพทย์แผนปัจจุบัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Yoodsomsuay (2013) ที่ศึกษาองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก ก็พบว่าส่วนใหญ่แรงจูงใจที่สำคัญที่สุดที่ทำให้มาเป็นหมอพื้นบ้าน คือ มีคนในครอบครัวเป็นหมอพื้นบ้าน และคนในครอบครัวเจ็บป่วยจึงไปศึกษาหาความรู้เพื่อทำการรักษาให้ เช่นเดียวกัน

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าแนวทางในการอนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้าน และส่งเสริมการใช้สมุนไพรในบริบทท้องถิ่นตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การใช้สมุนไพรเพื่อในการดูแลสุขภาพ และใช้ในพิธีกรรม

นั้นไม่เน้นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน และพบว่าความรู้ด้านสมุนไพรเป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสอดคล้องกับ Triped et al. (2021) การศึกษาภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรท้องถิ่นตามนิเวศธรรมชาติลำน้ำพรม จังหวัดชัยภูมิ พบว่า พืชสมุนไพรที่พบและใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ พืชวงศ์ขิง (ZINGIBERACEAE) และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร มีภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในท้องถิ่น มีการนำสมุนไพรมาใช้ในการส่งเสริม ป้องกัน บำบัดรักษาและฟื้นฟูสุขภาพในรูปแบบการใช้สมุนไพร ด้วยการใช้สมุนไพร ทาสด ต้ม ฝนผสมน้ำและลูกประคบสมุนไพร

2. ผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรน้ำมันมะรุมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มสมุนไพรบางบอน (สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 2) พบว่า หมอชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ปลูกพืชสมุนไพรมะรุม จำนวน 70 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 1-2 ต้น เหตุผลที่ปลูกมะรุม เพราะมีสรรพคุณในการรักษาโรค ไม่ได้ปลูกเพื่อการค้า รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรน้ำมันมะรุมจึงเป็นแบบกลั่นเป็นน้ำมันมะรุม การออกแบบผลิตภัณฑ์เน้นเรียบง่ายธรรมชาติ เช่นเดียวกับผลิตภัณฑ์ชนิดอื่น ๆ เช่น ลูกประคบ ยาเหลือง ยาหม่อง เป็นต้น การออกแบบผลิตภัณฑ์น้ำมันมะรุมสำหรับจัดจำหน่ายในชุมชน หรือในกลุ่มวิสาหกิจด้วยกันเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ขาดการต่อยอดและยกระดับความน่าสนใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อการส่งออก และออกแบบผลิตภัณฑ์/บรรจุภัณฑ์เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจมากขึ้นจากเดิม เป็นส่วนสนับสนุนและส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของกลุ่มสามารถแข่งขันในตลาดสมุนไพรได้อย่างเต็มภาคภูมิ สอดคล้องกับ Chalakanjana et al. (2022) ศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบลห้วยทราย อำเภอมะเริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า 1) สภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน บ้านหัวฝาย คือ ปัจจุบันบ้านหัวฝายมีผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูป คือ ลูกประคบ ยาหม่อง และการแปรรูปลูกประคบ สำหรับจำหน่ายเพื่อการส่งออกขายเป็นส่วนใหญ่ 2) การศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านหัวฝาย พบว่า ชุมชนบ้านหัวฝายมีการยกระดับความน่าสนใจในผลิตภัณฑ์สมุนไพร และออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และเป็นเอกลักษณ์เพื่อเกิดมูลค่าเพิ่มในตัวผลิตภัณฑ์ โดยมีแนวโน้มที่จะเพิ่มพื้นที่การปลูกพืชสมุนไพร และเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืชสมุนไพร เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับ Yukong and Chonpracha (2023) ที่ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรบนฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาและพืชอัตลักษณ์ท้องถิ่น ของวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา พบว่า การพัฒนาตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์รูปแบบใหม่ ดำเนินการพัฒนาภายใต้ความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนนำเสนอถึงภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านสัญลักษณ์บนฉลากผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ชื่อผลิตภัณฑ์ “ณ หอมฟุ้งเจ้า” สะท้อนถึงความผูกพันต่อเจ้าอาวาสและวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน 2) สัญลักษณ์ศรีวิชัย สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ภาคใต้ตลอดจนวัฒนธรรมพื้นถิ่น

3) สัญลักษณ์รูปศาลา 100 ปีของวัดคูเต่า สะท้อนถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และ 4) สมุนไพรเสม็ดขาว สะท้อนถึงพืชอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางทรัพยากรของชุมชน

3. ผลการศึกษาด้านการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ตลาดประชารัฐตามนโยบายของรัฐบาล (สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 3) พบว่า กลุ่มสมาชิกสหภาพ (ไม่ได้เป็นกรรมการวิสาหกิจชุมชน) ที่ไม่ใช่เป็นหมอชาวบ้าน ไม่มีความรู้และความสามารถในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ หากได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้ผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่นและเพิ่มยอดขาย สร้างรายได้มากขึ้น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสมาชิกในกลุ่มยังขาดความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปสมุนไพรน้ำมันมะรุมและพืชสมุนไพรอื่น องค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์การแปรรูปผลิตภัณฑ์ ไม่มีตลาดรองรับสมุนไพรที่เพียงพอ และขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sophimai (2007) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ในความคิดเห็นของผู้วิจัยอาจกล่าวได้ว่า ประชาชนที่มีอายุน้อยอาจจะยังไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ยังมองไม่ออกว่าการมีส่วนร่วมสำคัญเพียงใด ซึ่งต่างจากประชาชนที่มีอายุมากกว่าที่มีประสบการณ์ในหลาย ๆ ด้าน มองภาพได้กว้างกว่าและเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการมีส่วนร่วม ประชาชนที่มีอายุต่างกัน จึงมีระดับการมีส่วนร่วมต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ Chalakanjana et al. (2023) ศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบลห้วยทราย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านหัวฝาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามแนวทางมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนส่งผลต่อความต้องการของตลาดต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น และกัมพูชา เป็นต้น ทั้งนี้ การขยายตลาดผลิตภัณฑ์สู่ตลาดต่างประเทศ จะต้องมีการกระบวนการแปรรูปสมุนไพรสู่ผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรที่มีคุณภาพ ตามมาตรฐานวิธีการที่ดีในการผลิต GMP (Good Manufacturing Practice) มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่ชัดเจน เป็นรูปธรรมและสามารถดำเนินงานได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้ตัวเอง และนำไปสู่การกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยไม่เป็นเพียงการรวมตัวกันเพื่อเพาะปลูกเท่านั้น แต่ต้องมีกระบวนการปฏิบัติที่ชัดเจน ไม่เป็นเพียงทฤษฎีแต่สามารถปฏิบัติได้จริง ผู้นำมีความชัดเจน และมีการรักษาคุณภาพของสมุนไพรจนถึงมือผู้บริโภค และผู้บริโภคสามารถใช้ผลิตภัณฑ์ได้อย่างยาวนาน รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมในเชิงการค้าและกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ของสินค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปเป็นสินค้า OTOP (One Tambon One Product) ซึ่งการพัฒนาและออกแบบบรรจุภัณฑ์นอกจากจะทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจ ดึงดูดใจผู้บริโภคแล้วยังแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งสามารถสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาไปสู่การเป็น “สินค้าชุมชน” เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วยองค์ความรู้

ของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ Puangngam (2019) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ด้านการเสนอความคิดเห็น การวางแผนและการตัดสินใจ ชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม (Community as a Social System Unit) เริ่มจากกลุ่มคน 2 คนขึ้นไปจนถึงระดับชาติ การเสนอความคิดเห็นเป็นการ แสดงความรู้สึกความเห็นของตนต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในชุมชน เป็นสิ่งจำเป็น แล้วนำความคิดเห็นความรู้สึก นั้นหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากการอ่านการดูการฟัง เป็นการแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล มา วางแผนและการตัดสินใจร่วมกันในการพัฒนาชุมชน แก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้อง กับการศึกษาของ Jiwju et al. (2016) ศึกษาการพัฒนาการแปรรูปพืชสมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา: บ้านโพธิ์พัฒนา ตำบลคณสี อำเภอมะนัง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ทำให้เกิด ความน่าสนใจและเกิดมูลค่าเพิ่มในตัวผลิตภัณฑ์ มีความโดดเด่น และสร้างความแตกต่างจาก ผลิตภัณฑ์ในกลุ่มผู้ผลิต ทำให้ช่วยสร้างเอกลักษณ์และเพิ่มมูลค่า ได้อย่างเหมาะสม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาการใช้ประโยชน์สมุนไพรพื้นบ้านครั้งนี้ อาจเป็นทางเลือกหรือ แนวทางการบูรณาการร่วมกับแนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพแนวใหม่ โดยกลุ่มหมอพื้นบ้านชุมชน เป้าหมายมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ด้านงานวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สามารถดำเนินการแปรรูปผลิตภัณฑ์ น้ำมันมะรุม ปีละ 3 ครั้ง ครั้งละ 500-600 ขวด ขวดละ 10-30CC ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ จัดจำหน่ายในฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตบางบอน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตบางบอน ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์สมุนไพรพื้นบ้านจำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและสร้างระบบการสื่อสารข้อมูล ให้ประชาชน ทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ข้อมูลนั้นได้ องค์ความรู้ใหม่สามารถแสดงในรูปแบบ ของแผนภูมิ ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนภูมิองค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อพัฒนาการทำวิจัยและพัฒนานวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นให้ความเห็นเป็นรูปธรรม ว่ามีสมุนไพรชนิดใดบ้างที่ส่งผลให้งานวิจัยสำเร็จได้ตามเป้าหมาย และสามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น เพื่อการรักษาสุขภาพ และเพื่อต่อยอดเชิงพาณิชย์

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ การรับรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์สมุนไพร ได้สะท้อนสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้องค์ความรู้สมุนไพร หน่วยงานภาครัฐ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความสำคัญต่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรพื้นบ้าน ทั้งนี้อาจดำเนินการจัดอบรมให้ความรู้ประชาชนในชุมชน สำนักงานเขต เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยด้านการจัดการความรู้สมุนไพรชนิดอื่น ๆ ที่มีในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้นำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์และการดูแลสุขภาพตนเองเบื้องต้น และควรศึกษาการแพทย์พื้นบ้านโดยใช้สมุนไพรในท้องถิ่นเพื่อใช้ดูแลสุขภาพตัวเองในชุมชน

References

- Chalakanjana, P., Maimun, T., Pakham, S., Caomoon, A. (2022). Guidelines for the Development of Processed Herbal Products of Ban Hua Fai Community Enterprise Group, Huai Sai Subdistrict, Chiang Mai. *Khuang Phaya Journal*, 16(2), 26–36. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/khuangpaya/article/view/259395/174926>
- Charoensook, S. (2004.) *Adaptation of Marketing Strategy for Thai Tradition Retailing*[Master's Thesis, Sripatum University]. <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/252?locale=th>
- Chaturongkul, A. (2000). *Consumer Behavior*. (2nd ed.). Thammasat University.
- Department of Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health. (2013). *Good Health Starts Here*. National Buddhism Office Printing House.
- Iranoppaiboon, N. (2021). *Satisfaction of construction contractors towards marketing mix of Ready-Mixed concrete of CPAC Franchisees Chom Thong Branch*[Master's Thesis, Chaimai University]. <http://cmuir.cmu.ac.th/handle/6653943832/10083>
- Jitakamthai, S. (2007, March 26). United Nations and "Sufficiency Economy" of "King". *Matichon Newspaper*, 30(10607).
- Jiwju. N., Siboonnun, T., Sirikitsathian, C., & Jangmo, W. (2017). The Development of Processing Herbs Based on Local Intelligence from the Variety of Biodiversity Resources to Improve Community's Economy: The Case Study of Bhan Phopattana, Tambon Khonthi, Amphoe Mueang, Kamphaeng Phet Province. *Phranakhon Rajabhat Research Journal Department of Humanities and Social Sciences*, 11, 83–93.
- Office of the Royal Development Projects Board (ORDPB). (2013). *Philosophy of "Sufficiency Economy"*. <http://km.rdpb.go.th/Knowledge/View/52>
- Pringpuangkaew, S. (1995). *Folk medicine in Globalization in the Institute of Thai Traditional Medicine, Department of Medical Services, Ministry of Public Health. Seminar on Thai Traditional Medicine and Thai Society*. Ror. Sor. Por. Printing House.
- Puangngam, K. (2019). *Self-management of Communities and Localities*. Thammasarn.
- Royal Thai Army Radio and Television, TV5 HD. (2021, June 5). *The program to reform the herbal group based on the Sufficiency Economy Philosophy*. Ang Thong Province. Woodburry Media Group.
- Sangsuwan, T. et al. (2009). *Marketing Management*. (10th ed). Pearson Education, Indo-China.

- Sophimai, B. (2007). *A study on people's participation in local development. A case study of Nai Mueang Subdistrict Administrative Organization, Phimai District, Nakhon Ratchasima Province*[Master's Thesis, Khon Kaen University].
- Triped, J., Pattr, S., & Mahamit, W. (2021). Study of Folk Wisdom Wage of Local Herbal Plants along the Ecological Environment of Phrom River, Chaiyaphum Province. Faculty of Arts and Science, Chaiyaphum Rajabhat University. *Journal of Local Governance and Innovation*, 5(1), 213–223.
- Yoadsomsuay, P. (2013). A study of Wisdom of Folk Doctor in Ampur Ounkharuk, Nakhornnayok Province. *Thammasat Medical Journal*, 13(2), 212–217. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/tmj/article/view/13704>
- Yukong, C., & Chonpracha, S. (2023). Development of Herbal Products Based on Wisdom Knowledge and Local Identity Plants of Wat Ku Tao Virtuous Herbal Community Enterprise, Mae Thom Subdistrict, Bang Klam District, Songkhla Province. *The Journal of Research and Academics*, 6(3), 201–213. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jra/article/view/260036/176896>